

Din Sosyolojisi Araştırmaları

E-ISSN: 2791-8998

Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 4, Yıl/Year: 2023 (Nisan/April)

Türkiye’de Din Sosyolojisi Alanındaki Nicel Tezlerde Kullanılan Ölçme Araçlarının Geçerlilik Güvenilirlik Standartlarına Uygunluğunun İncelenmesi

Investigation of the Compliance of the Measurement Tools Used in the Quantitative Theses in the Field of Sociology of Religion with the Validity and Reliability Standards

Yusuf Emre BALTACI

Kastamonu Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu/Türkiye

yusufemrebaltaci@gmail.com / <https://orcid.org/0009-0009-7787-3575>

Şeyma ERGEN

Kastamonu Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu/Türkiye

seyma.ergenn@gmail.com / <https://orcid.org/0009-0003-0192-6163>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: İnceleme Makalesi/ Review Article

Geliş Tarihi/Date Received: 18/03/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 09/04/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 20/04/2023

Atıf / Citation: Baltacı, Yusuf Emre – Ergen, Şeyma “Türkiye’de Din Sosyolojisi Alanındaki Nicel Tezlerde Kullanılan Ölçme Araçlarının Geçerlilik Güvenilirlik Standartlarına Uygunluğunun İncelenmesi”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 3/4 (Nisan/April 2023) 95-110.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Öz

Bu çalışmanın konusu Türkiye’de yazılmış olan ve YÖK Ulusal Tez Merkezinde bulunan Din Sosyolojisi alanındaki yüksek lisans ve doktora tezlerinde kullanılan anket ve ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik durumlarını tespit etmektir. Araştırmaya konu olan çalışmalar, YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde “izinli” olarak bulunan tüm (1992-2021) lisansüstü tezlerdir. Bu çalışmaları incelemek için öncelikle Türkiye’de yazılan tüm tezler gözden geçirilmiş ve içlerinden nicel olanları tespit edilmiş, nitel olanlar ve 2000 yılından önce yapılan bazı tezlerin hangi yöntemle yazıldığı belirtilmediğinden bu yöntemi belirsiz tezler kapsam dışında tutulmuştur. Nicel çalışmalar; yılı, türü, geliştiricinin geçerliliği-güvenilirliği ve kullanıcının geçerliliği-güvenilirliği gibi başlıklarda ayrı ayrı toplanmış ve ortak tabloda derlenmiştir. Ardından geçerlilik ve güvenilirlik durumlarına göre ayrı ayrı ele alınmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Yapılan bu araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye’de Din Sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların büyük kısmını nitel çalışmalar oluşturduğu, tezlerde çoğunlukla anket ya da Likert tipi ölçeklerin kullanıldığı, tezlerin büyük bir kısmında geçerlilik ve güvenilirlik testlerinin yapılmadığı, yapılmış olsa dahi bu testlerin bilgisinin aktarılmadığı tespit edilmiştir. Bazı araştırmacıların, anket veya ölçek geliştiricisinin kendi örnekleme üzerinde uyguladığı testlerin sonuçlarını araştırmasında kullandığı, kendisinin oluşturduğu örnekleme bu anket veya ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik testlerini uygulamadığı saptanmıştır. Geçerlilik bilgisinin verildiği tezlerin çoğunda Faktör Analizi, güvenilirlik bilgisinin verildiği tezlerde çoğunlukla Cronbach’s Alpha testinin kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Geçerlilik, Güvenilirlik, Anket, Ölçek

Abstract

The subject of this study is to determine the validity and reliability of the questionnaires and scales used in the master's and PhD theses in the field of Sociology of Religion, which are written in Turkey and located in the National Thesis Center of YÖK. The studies that are the subject of the research are all (1992-2021) theses that we can find at the Higher Education Council National Thesis Center. In order to examine these studies, we need to consider that first of all, all the theses written in Turkey were reviewed and the quantitative ones were determined. Quantitative studies; year, type, validity-reliability of the developer and validity-reliability of the user were collected separately and compiled in a common table. Then, they were discussed separately according to their validity and reliability. Descriptive analysis was used to analyze the obtained data. According to the results of this research; It has been determined that most of the studies in the field of Sociology of Religion in Turkey are qualitative studies, mostly questionnaires or Likert type scales are used in theses, validity and reliability tests are not performed in most of the theses, and even if they are done, the knowledge of these tests is not included. It was determined that some researchers used the results of the tests applied by the questionnaire or scale developer on their own sample, and did not apply the validity and reliability tests of these questionnaires or scales in the sample he/she created. It was concluded that Factor Analysis was used in most of the theses where validity information was given, and Cronbach's Alpha test was used in most of the theses where reliability information was given.

Keywords: Sociology of Religion, Validity, Reliability, Questionnaire, Scale

Giriş

Yaşadığımız çağın en büyük gereksinimlerinden biri bilgiyi üretmek ve onu kullanabilmektir. Bu bağlamda yüksek lisans ve doktora programları bize bilgi üretmenin ve onu kullanabilmenin kapısını aralamaktadır. Yüksek lisans programları genel itibariyle, gerekli kaynaklara nasıl ulaşılması gerektiğini, verilerin nasıl toplanabildiğini öğretmeyi hedeflemektedir. Doktora programlarında ise araştırmacıdan literatüre ciddi katkılar sağlanması beklenir.

“Lisansüstü eğitim bilim insanı yetiştirme ve ulusal bilim politikasının yürütülmesindeki en önemli etmenlerden biri olarak kabul edilmektedir. Temel amacı; bilgiyi üreten, kullanan, eleştiren ve üreten

bir düşünce tarzıyla problem çözebilecek nitelikte insan gücünü yetiştirmektir. Bu nedenle lisan-süstü eğitimin planlanması ve etkin şekilde yürütülmesi, o ülkenin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilgilidir” (Alhas, 2006).

“Toplumlar var oldukları sürece kutsal olana ihtiyaç devam eder” (Özyurt - Mazman, 2015, 218). Toplumun ve bireyin etkileşimiyle ortaya çıkan Sosyoloji biliminin alt dalı olan Din Sosyolojisine duyulan ihtiyaç kutsal olana duyulan ihtiyacın topluma yansması sonucu ortaya çıkmıştır. Din Sosyolojisi alanının inceleme sahasına hangi konuların girdiğini belirtmek gerekirse, bu alanlar kısaca şunlardır; “İnsanlar neye inanıyor, dinî inançlarının içeriği; İnsanlar niçin inanıyor, dinî inançlarının sebepleri; Dinin sosyal örgütlenmesi, insanların dinlerini içinde yaşadıkları gruplar; Toplumda dinî inançlar, pratikler ve örgütlenmelerin rolü. Kısacası sosyologlar dinî inanç ve pratiklerin sosyal örgütlenme biçimleri ve sosyal etkileri ile ilgilenirler” (Bird, 2019, 11-12).

Bir alanda çalışmanın gerekliliği, o alanın yöntem ve tekniklerini kullanmaktır. “Metodoloji tartışmaları sosyal bilimleri, doğa bilimlerinden ayırt eden ve adeta onun çalışma alanları içerisinde önemli bir ağırlık oluşturan boyutlardan birini temsil etmektedir”(Günay vd., 2004, 194). Din Sosyolojisi alanında çalışırken de bu alanın ilgili yöntem ve tekniklerini kullanmak gerekmektedir.

“Yöntem ve teknik çoğu zaman birbirine karıştırılmakta; bu bakımdan “yöntem” ile “teknik” arasındaki farkı belirtmek önemli olmaktadır. Sosyolojide yöntem “nasıl” sorusuna cevap oluşturur ve konuyu ele alırken izlenen zihinsel tutum ve yaklaşımı ve bu amaçla oluşturulan araştırma planını ifade eder. Araştırma teknikleri ise, soyut yöntemin somut gerçekliğe uygulanmasında başvurulan araçları ifade etmektedir” (Günay, 2013, 151-152).

Bilgi üretimi bir ülkede ne kadar çoksa, o ülkenin kalkınması da bununla doğru orantılıdır. “Kalkınmanın sağlanmasında temel göstergelerden biri eğitim seviyesinin iyileştirilmesidir. Büyüme ve sosyal kalkınmanın sağlanması için gerekli olan eğitim, toplumların ekonomi, sağlık ve kültürel anlamda gelişmelerini sağlayan temel unsurlardan biridir”(Fırat vd., 2015, 877). “Bireylerin bilgi düzeyini ve niteliklerini arttıran eğitim, mikro açıdan bireysel bir etkinlik gibi görünse de makro açıdan tüm toplumu ilgilendiren bir etkiye sahiptir. Bu açıdan bakıldığında toplumun kalkınmasındaki rolü açıktır” (Akgül - Ö. Koç, 2011, 3).

Fakat üretilen bilgilerin bir yöntem içerisinde elde edilmesi elzemdir. Yapılan bilimsel araştırmalar -bilindiği üzere- iki yöntemden oluşmaktadır; Bunlar nicel ve nitel araştırma yöntemleridir.

“Nicel bir araştırmada, daha çok pozitivist ilkelere dayanırız ve değişkenlerin ve hipotezlerin dilini konuşuruz. Önem verdiğimiz şey, değişkenleri hatasız ölçmek ve hipotezleri test etmektir. Nitel bir araştırma ise, daha çok yorumlayıcı ya da eleştirel sosyal bilimin ilkelerine dayanır. Önem verdiğimiz

şey, toplumsal yaşamın doğal akışı içinde ortaya çıkan vakalar hakkında ayrıntılı incelemeler yapmaktır” (Neuman, 2020, 295).

Nicel araştırma yöntemi teknikleri arasında en yaygın kullanılan desen taramadır.

“Taramanın pek çok kullanım alanı ve biçimi vardır: telefon görüşmeleri, internet anketleri ve farklı türde soru formları. Bunların hepsi profesyonel toplumsal tarama araştırmasının kurallarına dayanır. Taramalar doğru, güvenilir ve geçerli veriler temin edebilirler ancak bunun için ciddi bir fiziksel ve zihinsel çaba gerektirirler” (Neuman, 2020, 506).

Anket, “İnsanların inançlarını, davranışlarını, yaşam koşullarını, tutumlarını betimlemek için bir dizi sorudan oluşan bir araştırma materyali” (Thomas, 1998, 74) olarak tanımlanmaktadır. Ölçme araçlarından biri olan ölçek, birbiri ile ilintili maddeleri amaca yönelik, sistematik ve tek boyutlu ölçmektedir. Anket, sembolik bir sayı değeri vermeyen daha çok kişiden kişiye farklı yorum yapılabilecek sonuçlar veren veridir. Ölçek ise, sorular karşılığında sembolik olarak bir sayı değeri veren ve bu sayı değeri üstünden daha nesnel sonuçlara ulaşılan veridir. Anketin daha sık kullanılmasının sebebi geliştirilen ölçek bir konu hakkında belirli sorulardan oluştuğu için her zaman her araştırmaya uygulanamaması ve din sosyolojisi alanında yapılmış tezlerde seçilen araştırma konularının yorumlanabilme ihtiyacının karşılanması olabilir.

Nicel araştırmalarda kullanılan ölçme araçlarında (testler veya anketler) bazı nitelikler vardır. Bunların başında güvenilirlik ve geçerlilik gelmektedir. Bunlar kullanılan ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliğidir. “Ölçümde geçerliliğe ilişkin sorduğumuz soru şudur: Bir aracın düşündüğümüzü (ya da dilediğimizi) ölçtüğünü nasıl bilebiliriz?” (Punch, 2014, 97).

“Araştırmada belli sorulara cevap aranır ya da belli hipotezler test edilir. Verilen cevapların ya da hipotezlerin test edilmesinin niteliği geçerlilik ve güvenilirlik konusudur. Özde bu kavramlar araştırmaların belli parçalarının değerlendirilmesinde, özellikle de bu değişkenlerin ölçümünde kullanılırlar. Eğer bir ölçme, tanım ya da sınıflama, istediğiniz biçimde sınıflama ya da ölçmeyi gerçekte başarırsa (ölçer ya da sınıflarsa) geçerlidir denir. Bir matematik başarı testi gerçekten de öğrencilerin matematik başarılarını ölçerse geçerlidir. Çünkü ölçülmek istenen matematik başarısıdır. Doğaldır ki geçerlilik araştırmanın amaçlarına dayanır” (Balci, 2010, 4).

“İyi bir operasyonel tanım her zaman aynı sonucu verirse güvenilirirdir. Bir terazi aynı miktar demiri her zaman aynı ağırlıkta gösterirse güvenilirirdir. Bir operasyonel tanım ya da ölçme oldukça güvenilir olabilir ama hala geçerli olmayabilir. Örneğin bir terazi her zaman %10 fazla artıyorsa, her zaman aynı oranda fazla tarttığından güvenilirirdir; ancak geçerli değildir” (Balci, 2010).

Lisansüstü tezler hazırlanırken araştırmanın problemi veya konusu belirlenmektedir. Bu problem veya konu nicel yöntemle çalışılıyorsa birtakım sayısal verilerin ortaya konulması beklenmektedir. Sayısal verilerin doğruluğu üzerine nesnel analizler yapılabilmesi için bazı kanıtlara ihtiyaç vardır. Geçerlilik ve güvenilirlik testleri bu kanıtların yerini tutmaktadır.

“Sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. “Geçerlilik” ve “güvenilirlik” bu açıdan araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan iki ölçüttür. Özellikle nicel araştırmalarda bu kavramlar bilimselliği belirleyen en önemli iki ögedir. Her araştırmacıdan, kullanılan veri toplama araçlarının ve araştırma deseninin geçerliliğini ve güvenilirliğini çok dikkatli bir şekilde test etmesi ve sonuçları okuyucuya rapor etmesi beklenir” (Yıldırım - Şimşek, 2013, 289).

Yapılan araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik yönünden değerlendirilmesi için bazı testler uygulanmaktadır. Cronbach Alfa ve Faktör Analizi testleri sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan ve araştırmaya konu edinilen tezlerde çoğunlukla rastlanılan testlerdir. Cronbach Alfa güvenilirlik analizi adından anlaşılacağı üzere Lee Cronbach tarafından 1951 yılında geliştirilen bir analiz türüdür. Maddeler ikili (doğru/yanlış, evet/hayır vb.) olarak kodlanmadığında yani Likert tipli ölçeklerde kullanılması uygun bir iç tutarlılık analizidir (Ercan - Kan, 2004, 211). “Faktör Analizi (FA), birbiriyle ilişkili çok sayıda değişkeni bir araya getirerek az sayıda kavramsal olarak anlamlı yeni değişkenler (faktörler, boyutlar) bulmayı, keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli bir istatistik olarak tanımlanabilir” (Büyüköztürk, 2002, 472). Daha öz olarak belirtmek gerekirse; “Bir ölçümün işe yarar olması için hem geçerli hem de güvenilir olması gerekir. Güvenilirlik ölçmede tutarlılıktır. Ölçme her tekrar edildiğinde aynı sonuçları veriyorsa güvenilirdir. Ancak tutarlılık ölçmeyi istediğiniz şeyi tam olarak ölçmek anlamına gelen geçerliliği garanti altına almaz” (Macionis, 2020, 33).

Bu çalışmada, din sosyolojisi alanında yazılan yüksek lisans ve doktora tezleri içerisinde ölçek ve anket kullanılanları incelenmiştir. Araştırmacıların, kullandıkları ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliklerine dair bilgileri paylaşıp paylaşmadıklarına, ölçeği geliştirenin geçerlilik ve güvenilirlik bilgisinin ve ölçeği kullanan araştırmacının, araştırmasındaki geçerlilik güvenilirlik bilgileri incelenmiştir.

1. Yöntem

1.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada doküman incelemesi yapılarak Türkiye’de din sosyolojisi alanında YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde yer alan 1992 yılı sonrası yapılan lisansüstü araştırmalarda kullanılan araştırma ölçeklerine odaklanılmıştır. Bu araştırmalarda kullanılan ölçeklere ve/veya uygulanan anketlere ait güvenilirlik ve geçerlilik bilgilerinin oranları tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.2. Araştırmanın Problemi

Kuramsal kısımda nicel araştırmalarda araştırmacılar başka araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ölçekleri kullanmakla birlikte kendi araştırmaları özelinde ölçme araçları da geliştirmektedir. İster başkası tarafından geliştirilmiş bir ölçek kullanılsın, isterse yeni geliştirilsin ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik testleri yapılmalı ve rapor edilmelidir. Daha önce geliştirilmiş olan ölçekler henüz standart bir ölçek niteliğini kazanmadıysa farklı örneklemlerde kullanılırken mutlaka geçerlilik ve güvenilirlik testleri yapılmalı ve o örnekleme geçerli ve güvenilir sonuçlar üretip üretmediği sınımalı uygulamalar arasında karşılaştırma yapılmalıdır. Buna dayalı olarak bu çalışmada başka uzmanların geliştirmiş olduğu ölçeği veya anketi kullanan araştırmacıların geliştirici tarafından paylaşılan geçerlilik güvenilirlik bilgisini paylaşıp paylaşmadığı, kendi araştırmasında bu analizleri yapıp yapmadığı incelenecektir. Ayrıca teze özgü orijinal bir anket veya ölçek geliştirilmiş ise bu ölçme araçlarına ait geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapıp yapılmadığı incelenecektir.

1.3. Veri Kaynakları

Çalışmada YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında yer alan Din Sosyolojisi bilim dalındaki 1992-2021 yılları arasındaki lisansüstü tezler incelenmiştir. Çalışma Din Sosyolojisi bilim dalında yapılmış tezlerde kullanılan ölçeklerin veya uygulanan anketlerin geçerlilik ve güvenilirlik istatistiklerinin genel bir çerçevesine ulaşmayı amaçladığından, YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında yayınlanan ilk tezden son teze kadar incelenmiştir. Bu kapsamda toplamda 731 teze ulaşılmıştır. Fakat tezin konusunu nicel araştırmalar oluşturduğundan, nitel çalışmalar araştırma alanına dâhil edilmemiştir. Son tahlilde nicel yöntemle yazılmış 120’si yüksek lisans ve 46’sı doktora tezi olmak üzere toplam 166 tez araştırmaya konu edilmiştir.

1.4. Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamına alınan her tez verdikleri geçerlilik ve güvenilirlik testlerine göre tasnif edilerek bir tabloya aktarılmıştır. Daha sonra bu tablo kullanılarak analiz yapılmıştır. Tablo temel olarak 5 bölümden oluşmaktadır: Tezin künyesi, derlenen soruların türü, geçerlilik ve güvenilirlik bilgileri, geçerlilik için uygulanan testin adı ve güvenilirlik için uygulanan testin adı. Veri toplama aracı Ek 1’de sunulmuştur.

1.5. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturduktan sonra oluşan tematik çerçeveye göre veriler işlenir. Bulguların tanımlanmasının ardından bulgular yorumlanır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım - Şimşek, 2013, 256).

YÖK Ulusal Tez Veri Tabanında yayınlanan 731 tezin birinci ve ikinci araştırmacı arasındaki paylaşımı şu şekilde olmuştur; tek sayı numaralı sayfaları birinci araştırmacı, çift sayı numaralı sayfaları ikinci araştırmacı incelemiş ve analizler arasında karşılaştırma yapılmıştır. Bunun sonucunda analizlerin birbirinden farklı olmadığı belirlenmiştir.

Her tez için tezin adına, türüne, kullanılan ölçeğe veya ankete, geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerinin verilip verilmemesine göre tasnif edildiği “Tezlerin Geçerlilik ve Güvenilirlik Bilgilerini İnceleme Formu” oluşturulmuş ve kullanılmıştır. Oluşturulan tablo yorumlanarak sayısal verilerle ifade edilmiştir.

2. Bulgular ve Tartışma

1992-2021 yılları arasında Din Sosyolojisi bilim dalında nicel yöntem kullanılarak yapılmış 166 yüksek lisans ve doktora tezi incelenmiştir. İncelenen bu tezlerin geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerinin verilip verilmediğini belirlemek amacıyla yorumlanmıştır.

Tablo 1: Yorumlanan Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
1992-2007	34	9	43
2008-2021	86	37	123

İncelenen tezlerin 43’ü 1992-2007 yılları arasında, 123’ü 2008-2021 yılları arasında yapılmıştır. 1992-2021 yılları arasında yazılan yüksek lisans tezlerinin sayısı 120 iken doktora tezlerinin sayısı 46’dır. Tablo 1 incelendiğinde, süreç içinde yazılan nicel çalışmalar göz önüne alındığında, yapılan bu çalışmaların büyük çoğunluğunu yüksek lisans tezleri oluşturmuştur. 2008 yılından sonra gerek

yüksek lisans çalışmaları gerekse doktora çalışmalarında ciddi artış olmuştur. Tezlerin anket veya ölçek kullanımına göre dağılımları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Anket veya Ölçek Kullanımına Göre Tez Sayıları

Ölçek	Anket	Ölçek ve Anket	Toplam
47	111	8	166

İncelenen 166 tez içerisinde 47 tezde ölçek, 111 tezde anket, 8 tezde ise hem anket hem de ölçek kullanılmıştır. Yapılan çalışmalarda anket kullanımlarının daha çok olduğu görülmüştür. Ölçek kullanılan veya anket uygulanan tezlerde kullanıcının geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerinin veriliş verilişmediğine göre dağılımları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3: Tezlerde Kullanıcının Geçerlilik ve Güvenilirliği Hakkında Verdiği Bilgilerin Dağılımı

Sadece Geçerlilik Bilgisinin Paylaşıldığı Tez Sayısı	Sadece Güvenilirlik Bilgisinin Paylaşıldığı Tez Sayısı	Geçerlilik ve Güvenilirlik Bilgisinin Beraber Paylaşıldığı Tez Sayısı	Geçerlilik ve Güvenilirlik Bilgisinin Paylaşılmadığı Tez Sayısı	Toplam
0	6	5	155	166

Kullanıcının geçerliliği ve güvenilirliğe dair yapılan incelemelerde, kullanıcılardan sadece geçerlilik bilgisi verenlerin sayısı 0, kullanıcıların sadece güvenilirlik bilgisi verenlerin sayısı 6 olarak belirlenmiştir. Kullanıcıların hem geçerlilik hem de güvenilirlik bilgilerini verdiği tez sayısı 5, hem geçerlilik hem de güvenilirlik bilgilerini vermeyen tez sayısı 155 olarak belirlenmiştir. Tablo 3 incelendiğinde kullanıcının geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerini çoğunlukla paylaşmadığı görülmüştür.

Tezlerin geçerliliği ve güvenilirliği incelenirken; kullanıcının geçerliliği ve güvenilirliği, geliştiricinin geçerliliği ve güvenilirliği şeklinde ayrıma gidilmiştir. Ölçek geliştiricinin geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerinin verilir verilmeyeğine göre dağılımları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Tezlerde Ölçek Geliştiricisinin Geçerlilik ve Güvenilirliği Hakkında Verdiği Bilgilerin Dağılımı

Sadece Geçerlilik Bilgisinin Verildiği Tez Sayısı	Sadece Güvenilirlik Bilgisinin Verildiği Tez Sayısı	Geçerlilik ve Güvenilirlik Bilgisinin Beraber Verildiği Tez Sayısı	Geçerlilik ve Güvenilirlik Bilgisinin Verilmediği Tez Sayısı	Toplam
10	22	25	109	166

Anketi ve/veya ölçeği geliştirenlerin geçerliliği ve güvenilirliğine dair yapılan incelemelerde, geliştiricilerin sadece geçerlilik bilgisi verenlerin sayısı 10, sadece güvenilirliğinin bilgisini veren tez sayısı 22 olarak belirlenmiştir. Geliştiricilerin hem geçerlilik hem de güvenilirliğinin bilgilerini veren tez sayısı 25, hem geçerlilik hem de güvenilirlik bilgilerini vermeyen tez sayısı 109 olarak belirlenmiştir. Tablo 4 incelendiğinde geliştiricinin geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerinin çoğunlukla paylaşılmadığı görülmüştür. Kullanıcının geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerinin (Tablo 3) geliştiricinin geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerine (Tablo 4) göre az paylaşıldığı görülmüştür.

Geliştiricinin ve kullanıcının güvenilirlik bilgisi verdiği 47 tezde kullanılan ölçek ve anketlerin güvenilirliğine yönelik uyguladığı testlere göre dağılımı Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5: Geliştiricinin ve Kullanıcının Kullandığı Ölçek ve Anketlerin Güvenilirliğine Yönelik Uyguladığı Testlere Göre Dağılımı

Geliştiricinin Cronbach’s Alpha Uyguladığı Tez Sayısı	Kullanıcının Cronbach’s Alpha Uyguladığı Tez Sayısı	İlgili Testlerin Yapıldığı Bilgisi Dışında Veri Bulunmayan Tez Sayısı	Geliştiricinin Cronbach’s Alpha ve Split Half Uyguladığı Tez Sayısı	Toplam
35	8	3	1	47

“Paralel ölçmeler arasındaki korelasyon olarak tanımlanan güvenilirliğe ilişkin kanıt toplama sürecinde, en sık tercih edilen güvenilirlik belirleme yöntemleri arasında test maddelerinin paralellik koşulunu sağlaması durumunda hesaplanan ve maddeler arasındaki tutarlılık derecesini belirten katsayılar yer almıştır. İç tutarlılık anlamında bilgi veren ve güvenilirlik kanıtı olarak kullanılan katsayılar içerisinde hem eğitim hem de psikoloji alanında en sık kullanılanı Cronbach’s Alfa katsayısıdır” (Kula Kartal - Mor Dirlik, 2016, 1869).

Bir başka güvenilirlik çalışması olarak Split Half (eşdeğer yarılar) yöntemi kullanılmakta ve güvenilirlik katsayısı hesaplanabilmektedir. “Eşdeğer yarılar yönteminde, test bir grup cevaplayıcıya uygulanır. Test puanlanmadan önce, testin maddeleri iki eşdeğer form olacak şekilde yarıya bölünür. Her form, orijinal testin yarısı kadar maddeye sahip olur. Bu yöntem ile oluşturulacak iki yarı formun eşdeğer olması gerekmektedir” (Linda Crocker - Algina, 2006).

Güvenilirlik bilgisinin paylaşıldığı toplam 47 tezdendir; geliştiricinin Cronbach’s Alpha uyguladığı tez sayısı 35, kullanıcının Cronbach’s Alpha uyguladığı test sayısı 8’dir. Geliştiricinin Cronbach’s Alpha ve Split Half (eşdeğer yarılar) testlerini birlikte uyguladığı sadece 1 tez bulunmuştur. İlgili testlerin yapıldığı bilgisi dışında veri bulunmayan tez sayısı ise 3 olarak tespit edilmiştir. Kullanıcıların ağırlıklı olarak sadece geliştiricinin Cronbach’s Alpha verisini kullandığı görülmüştür.

Geliştiricinin ve kullanıcının geçerlilik bilgisi verdiği 35 tezde kullanılan ölçek ve anketlerin geçerliliğine yönelik uyguladığı testlere göre dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Geliştiricinin ve Kullanıcının Kullandığı Ölçek ve Anketlerin Geçerliliğine Yönelik Uyguladığı Testlere Göre Dağılımı

Geliştiricinin Faktör Analizi Uyguladığı Tez Sayısı	Kullanıcının Faktör Analizi Uyguladığı Tez Sayısı	İlgili Testlerin Yapıldığı Bilgisi Dışında Veri Bulunmayan Tez Sayısı	Toplam
28	4	3	35

Geçerlilik bilgisinin paylaşıldığı 35 tezde yapılan analizlerde geliştiricinin faktör analizi uyguladığı tez sayısı 28, kullanıcının faktör analizi uyguladığı tez sayısı ise 4 olarak belirlenmiştir. İlgili testlerin yapıldığı bilgisi dışında veri bulunmayan tez sayısı ise 3 olarak tespit edilmiştir.

Ölçeklerin ve anketlerin güvenilirliğine yönelik uygulanan Cronbach's Alpha testinin ölçeğin tamamına ya da her boyutuna ayrı ayrı uygulanmasına göre bir ayrıma gidilmiştir. Bu dağılım Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Cronbach's Alpha Testinin Ölçeğin Tamamına veya Her Boyutuna Ayrı Ayrı Uygulanmasına Göre Dağılımı

Ölçeğin Tamamına Uygulandığı Tez Sayısı	Ölçeğin Her Boyutuna Ayrı Ayrı Uygulandığı Tez Sayısı	Toplam
27	16	43

Geliştirici ve kullanıcı ayırt edilmeksizin gidilen ayırım sonucunda toplam 43 tezden elde edilen veriler şu şekildedir; 27 tezde ölçeğin tamamı tek boyutta ele alınarak, 16 tezde ise, ölçek ayrı ayrı boyutlar halinde (inanç boyutu, ibadet boyutu, dinin sosyal boyutu vs.) ele alınarak teste tâbi tutulmuştur. Tablo 7 incelendiğinde, araştırmacıların genellikle ölçeğin tamamına Cronbach's Alpha testini uyguladığı görülmüştür.

Kullanılan ölçek ve anketlerin geçerliliğine yönelik uygulanan Faktör Analizi testlerinin ölçeğin tamamına ya da her boyutuna ayrı ayrı uygulanmasına göre bir ayrıma gidilmiştir. Bu dağılım Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: Faktör Analizi Testinin Ölçeğin Tamamına veya Her Boyutuna Ayrı Ayrı Uygulanmasına Göre Dağılımı

Ölçeğin Tama- mına Uygulandığı Tez Sayısı	Ölçeğin Her Boyutuna Ayrı Ayrı Uygulandığı Tez Sa- yısı	Toplam
24	8	32

Bu tabloda geliştirici ve kullanıcı ayrımı olmaksızın toplam 32 tezdten elde edilen veriler şu şekildedir; 24 tezde ölçeğin tamamı tek boyutta ele alınarak teste tâbi tutulmuştur. 8 tezde ise ölçek ayrı ayrı boyutlar halinde (inanç boyutu, ibadet boyutu, dinin sosyal boyutu vs.) ele alınarak teste tâbi tutulmuştur. Tablo 8 incelendiğinde, Faktör Analizi testini ölçeğin tamamına uygulayanların, ölçeğin her boyutuna ayrı ayrı uygulayanlara göre daha fazla olduğu görülmüştür.

3. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, Türkiye’de yazılmış, YÖK Ulusal Tez Merkezinde bulunan, 1992-2021 yıllarında olan ve erişime izin verilen tüm tezler incelenmiştir. Bu tezler arasından nicel yöntem ile yazılanları tespit edilmiş ve kullandıkları anket ve/veya ölçekler belirlenmiştir. Belirlenen anket ve/veya ölçekler, geliştiricinin geçerliliği-güvenilirliği ve kullanıcının geçerliliği ve güvenilirliği temel alınarak değerlendirilmiştir.

Din Sosyolojisi alanında yazılan toplam tez sayısı (731) göz önünde bulundurulduğunda, nicel çalışmaların (166) sayısının, toplam tez sayısına göre az olduğu görülmüştür. Din Sosyolojisi alanında da yapılan çalışmaların büyük bir kesimini nitel araştırmalar oluşturmaktadır.

İhsan Çapçioğlu, 1969-2004 yılları arasındaki Din Sosyolojisi alanında yapılmış tezleri incelediği çalışmasında (Çapçioğlu, 2004), teorik çalışmaların sayıca ampirik çalışmalardan fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Din sosyolojisinin dinamik, objektif ve olgusal bir bilim olma vasfının, onun yöntem ve tekniklerine de aynen yansımını belirtmiştir. Din sosyolojisinin araştırma konularında tek, doğru ve nesnel sonuçlar elde edilme ihtimali düşük olduğu için deneysel yöntemlerin çok sık

tercih edilmediği görülmektedir (Günay, 2020, 70). Türkiye’de din sosyolojisi alanında yapılan çalışmalarda; istatistik eğitiminin eksik verilmesi, nicel araştırmaların bilgisayar programı gerektirmesi fakat bu programların maliyetli oluşu ve her koşulda ulaşılamaması buna karşılık nitel araştırmaların görece daha uygun olması gibi nedenlerden dolayı nicel yöntemle kıyasla nitel yöntemin sıklıkla kullanıldığı düşünülmektedir.

Araştırmaya konu edilen 166 tezde, geçerlilik ve güvenilirlik bilgilerini ölçek geliştiricisinin 57, ölçeği kullananın 10 tezde bu bilgileri verdiği belirlenmiştir. Bu durumun sebebi ölçek geliştiricinin uyguladığı testlerin sonuçlarının, kullanıcının kendi araştırmasında uygulaması halinde geçerli olacağını düşünmesi olabilir. Fakat uygulanan geçerlilik ve güvenilirlik testleri, ölçeğin uygulandığı katılımcıların sayısı, ölçeğin uygulandığı ortam gibi bazı etkenlere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ayrıca insan sosyal ve değişken bir varlık olduğundan dolayı benzer sayılar, kişiler ve ortamlarda uygulanan testler bile belirli aralıklarla uygulandığında aynı güvenilirlik ve geçerlilik bilgilerini vermeyecektir. Bu sonuçlara yönelik olarak aşağıdaki öneriler getirilebilir;

1. Araştırmalarında nicel yöntem tercih edilmesi halinde geliştirici ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik testlerini yapmış olsa dahi kullanıcı tarafından gerekli testler tekrar yapılmalıdır.
2. Güvenilirlik analizlerinden Cronbach’s Alfa testi her bir alt boyut için ayrı ayrı hesaplanmalıdır. Güvenilirlik geçerlilik için ön koşul olduğundan önce ölçeğin bütününe uygulanmalıdır. Atılacak madde varsa atılmalıdır. Ardından geçerlik analizine geçilmelidir.
3. Geliştiricinin geçerlilik ve güvenilirlik testlerinin sonuçlarına tezin içerisinde yer verildikten sonra kullanıcının test sonuçları da ayrıntılı bir şekilde verilmelidir.
4. Anket ve ölçek arasındaki fark anlaşılmalı ve araştırmalarda bu ayrıma göre bilgiler verilmelidir.
5. Araştırma yapılmadan önce alanda daha önce yapılan tezler karşılaştırmalıdır.

Ek 1: Tezlerin Geçerlilik ve Güvenilirlik Bilgilerini İnceleme Formu

A. Tezin Künyesi			
Tezin Adı ve Yazarı:			
Tezin Türü:			
Tezin Araştırma Deseni/Yöntem:			
B. Derlenen Soruların Türü			
☐ Anket		☐ Ölçek	
C. Geçerlilik ve Güvenilirlik Bilgileri			
☐ Kullanıcı Geçerlilik Bilgisi	☐ Kullanıcı Güvenilirlik Bilgisi	☐ Geleştirici Geçerlilik Bilgisi	☐ Geleştirici Güvenilirlik Bilgisi
D. Geçerlilik İçin Uygulanan Testin Adı			
E. Güvenilirlik İçin Uygulanan Testin Adı			

Kaynakça

- Akgül, Işıl - Ö. Koç, Selin. “Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Eğitim ve Büyüme İlişkisi: Eşik Oto-regresif Yaklaşım”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/2 (2011), 3.
- Alhas, Ali. *Lisansüstü Eğitim Yapmakta Olan Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerinin Lisansüstü Eğitime Bakış Açıkları (Ankara İli Örneği)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2006.
- Balcı, Ali. *Sosyal bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Akademi, 8. Basım, 2010.
- Bird, John. *Din Sosyolojisi Nedir*. çev. Abdulvahap Taştan - M.Derviş Dereli. Antalya: Lotus Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Büyüköztürk, Şener. “Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 32 (2002), 472.
- Çapçioğlu, İhsan. “Türkiye’deki İlahiyat Fakültelerinde Din Sosyolojisi Alanında Tamamlanmış Lisansüstü Tezler Üzerinde Bir Araştırma”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2004), 205.
- Ercan, İlker - Kan, İsmet. “Ölçeklerde Güvenirlilik ve Geçerlik”. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 3/30 (2004).
- Fırat, Emine vd. “Kalkınma ve Eğitim İlişkisi: İnsani Gelişme Endeksine Göre Türkiye’nin Eğitim Düzeyinin Değerlendirilmesi”. *Growth and Development*. 876-883. Kazan, 2015.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 16. Basım, 2020.
- Günay, Ünver. “Din Sosyolojisinin Yöntem ve Teknik”. *Din Sosyolojisi El Kitabı*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapçioğlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Basım, 2013.
- Günay, Ünver vd. “Türk Din Sosyolojisinde Yöntem Sorunu”. *Türk Din Sosyolojisinde Yöntem Sorunları*. 193-215. Çorum: Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2004.
- Kula Kartal, Seval - Mor Dirlik, Ezgi. “Geçerlik kavramının tarihsel gelişimi ve güvenilirlikte en çok tercih edilen yöntem: Cronbach Alfa Katsayısı.” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/4 (2016), 1865-1879.
- Linda Crocker - Algina, James. *Introduction to classical and modern test theory*. New York: Cengage Learning, 1. Basım, 2006.
- Macionis, John J. *Sosyoloji*. çev. Vildan Akan. Ankara: Nobel Yayınları, 13. Basım, 2020.

- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 8. Basım, 2020.
- Özyurt, Cevat - Mazman, İbrahim. *Sosyal Teoride Din*. Ankara: Hece Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Punch, Keith F. *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. çev. Dursun Bayrak. Ankara: Siyasal Kitapevi, 4. Basım, 2014.
- Thomas, R.M. *Conducting Educational Research: A Comparative View*. London: Bergin & Garrey, 1. Basım, 1998.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 9. Basım, 2013.